

Zoals ieder jaar organiseerde de Veldwerkgroep van de VZZ in 2003 een zomerkamp. Ook deze editie stond voor verrassende ervaringen, veel nieuwe gegevens én voor vervulling van eeuwenoude werkgroepwensen.

Dit keer streek het immer bonte gezelschap neer in het noorden van Portugal, in het Parque Natural do Alvão. Doel was veldstudie aan zoogdieren te doen in een voor ons polderbiologen ongewoon habitat met daarin deels even ongewone soorten. Dit in de verwachting verrijkt met nieuwe kennis de volgende 51 weken in te gaan. Minstens zo belangrijk zijn de onderlinge sociale contacten en het kennismaken met de mensen ter plekke. Realisatie van al deze doelen is ruim aan bod gekomen, we keerden dan ook voldaan huiswaarts. Deze voldaanheid werd hooguit aangetaast door de bosbranden die zich achter onze rug ontwikkelden, ook in delen van het bezochte gebied.

Parque Natural do Alvão

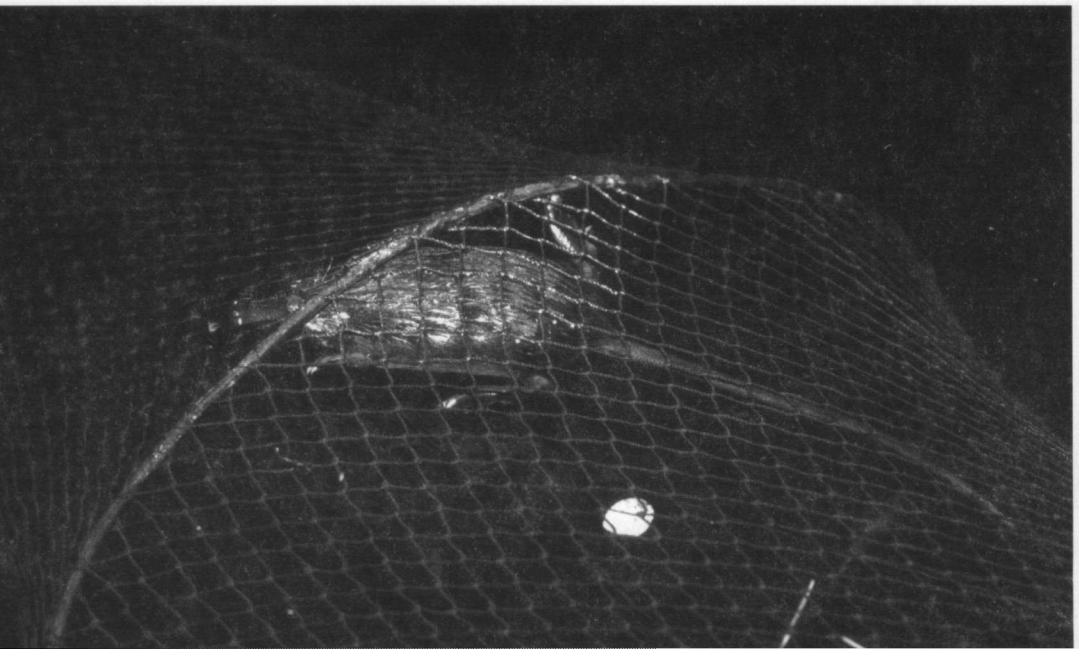
Ons werkgebied was een natuurpark van zo'n 7300 ha. Het bestaat grotendeels uit 'woest' bergland: open, rotsachtig terrein met een struik / kruidenvegetatie. In de beekdalen vind je

VERENIGINGS NIEUWS

Hoe een desman zich liet vangen en weer ontsnapte

De eerste Pyrenese desman uit de VZZ-geschiedenis doet -met succesverwoede pogingen de fuik te ontsnappen. Foto: Eric Thomassen

Inspectie van de desmanfuik leert dat het dier inderdaad via de 'voordeur', de inzwemopening, heeft weten te ontkomen. Foto: Jan Buys

kleinschalige landbouwgebieden, waar op terrassen (geïrrigeerde) weide- en akkerbouw plaatsvindt. Het westelijk deel is tamelijk bosrijk, daar vind je redelijk wat loofbos, maar ook eucalyptusaanplant. Verspreid door het park staan naaldbossen. De landbouw is in dit gebied nog erg traditioneel en wordt door een afnemend aantal mensen beoefend. Veel mensen trekken naar de rijkere delen van Europa om daar een beter inkomen te verwerven. In de zomer levert dat in de dorpjes het wat schizofrene beeld op met aan de ene kant boeren die rechtsreeks uit de voor-vorige eeuw lijken te komen, en aan de andere kant dikke bolides met Luxemburgse of Zwitserse ken tekens.

De uitdaging voor het kamp was het nodige toe te voegen aan de veelal beperkt aanwezige beschikbare informatie over zoogdieren (en andere groepen). Met uitzondering van soorten als de wolf is de kennis van voorkomen en talrijkheid beperkt.

Van mythe tot werkelijkheid

Sommige VZZ-ers hebben persoonlijke streeplijsten, meestal staan daar ook buitenissige beesten op. De Pyrenese desman (*Galemys pyrenaicus*), die op het Iberisch Schiereiland voorkomt, is zo'n beest. Tot nu toe hadden we vooral over dit mythische diertje gepraat, en dan vooral hoe we hem ooit te zien konden krijgen. Het leeft in beken en bergriviertjes en laat zich niet zomaar met inloopvallen bemachtigen. Dat bleek ook weer aan het begin van het kamp, de vele speciaal uitgezette vallen bleven desmanloos; een enkele andere (muizen)soort trapte er wel in. Gestimuleerd door ons enthousiasme en volhardendheid hielpen onze Portugese contactpersonen ons met het bemachtigen van meer op deze klus toegesneden hulpmiddelen: enkele fuiken, waarmee we enkele delen van een beek geheel konden afzetten. En met

resultaat: in de tweede nacht ontstond er tijdens de tweede controlerende opwinding toen José Nascimento, onze Portugese begeleider, uitriep "I see a desman! No, it's a frog! No, it is really a desman!" De halve groep was in het weiland naast de beek blijven slapen om van dit moment getuige te zijn. De rest, op een volhardende slaapster en enkelen die met mistnetten verder weg waren, na, kwam na een telefonische melding toegesnel, slaperig en wel. Vrijwel iedereen heeft dus een glimp van het dier kunnen opvangen, tot het moment dat Jan Piet Bekker het beest langs zijn benen zag zwemmen: het was er in geslaagd de inzwemopening te vinden en daardoor te verdwijnen. Latere inspectie leerde dat er inderdaad geen gaten in de fuik zaten. De dagen die voorafgingen aan dit moment hadden we al op diverse plaatsen in het gebied

uitwerpselen van de Pyrenese desman gevonden, zodat het verspreidingsbeeld ervan weer wat completer is.

Eikelmuis in de keuken

Anders dan de voorgaande jaren, waarin het vangen van kleine zoogdieren met live-traps in warme gebieden weinig opleverde, was het controleren van de vallen nu meer dan van lege val naar lege val lopen. In de beekdalen was er een behoorlijke dichtheid aan muizen. Tot onze verrassing gold dat ook voor het open landschap hoger in de bergen. Ook daar vingen we redelijke aantallen. Het soortenspectrum was niet erg breed: tuin- en huisspitsmuis, Millers waterspitsmuis, Baskische woelmuis, bosmuis, Algerijnse muis en eikelmuis vormen de lijst. Deze laatste soort stond ook voor een handvangst: Kamiel Spoelstra dook goed getimed in de keuken op een exemplaar dat onze voedselvoorraad inspecteerde.

Nieuwe soorten in het net

In het kamp had het onderzoek aan de verspreiding van vlee-

muizen weer ruim de aandacht. De gecombineerde inzet van batdetectors en mistnetten bleek erg effectief: 's ochtends kolonies zoeken en deze 's avonds afvangen om de juiste soort vast te stellen. Daarnaast telden we ook veel kolonies zonder ze af te vangen. Dat ging niet altijd vlekkeloos: met name gewone dwergvleermuizen bleken er een handje van te hebben ergens anders te zwermen dan waar ze hun kolonie hebben.

Ook zetten we onze netten op strategische plaatsen op, zoals 'helikopterdrinkplaatsen', waar bij bosbrand helikopters water innemen. Dat doen vleermuizen ook, zij het in kleinere hoeveelheden. Deze netten leverden aardige vangsten op, bijvoorbeeld van Kuhls dwergvleermuis en Savi's dwergvleermuis.

Van de soorten waarover al het één en ander bekend was voegden we vooral kwantitatieve gegevens toe. Daarnaast konden we de tot nu toe onbekende aanwezigheid in het gebied van beide soorten grootoorvleermuizen en de grote en kleine

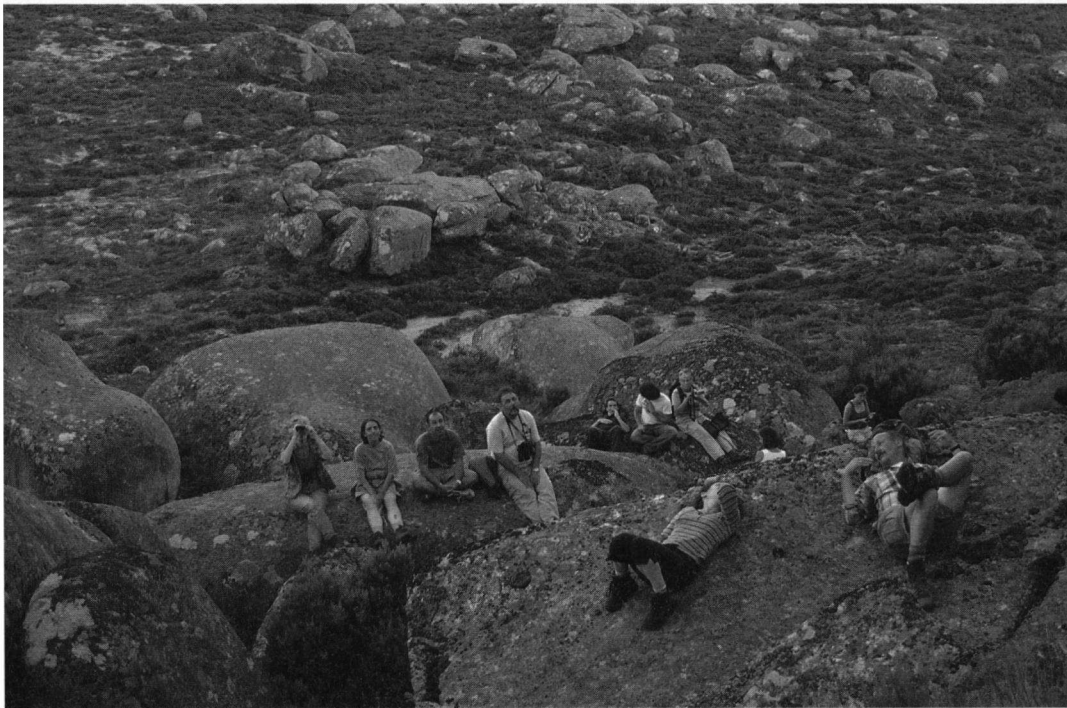
hoefijzerneus vaststellen. Van de grootoren vonden we kolonies in schuren die gebouwd zijn met holle gasbetonblokken, muren en wanden. Ideaal om een kolonie te huisvesten, minder ideaal om de tellen, maar of dat telt? Om de soort goed vast te kunnen stellen hebben we de grootoorkolonies afgevangen, zodat we met zekerheid konden vaststellen dat beide soorten aanwezig waren.

In de dorpen staan kleine maïsofslagplaatsen. Deze blijken erg aantrekkelijk als vleermuisverblijf, vooral voor kleine hoefijzerneuzen. Het tellen van de uitvliegers valt dan overigens niet mee, omdat jagende dwergvleermuizen al snel het 'zicht' komen vertroebelen. Ook het inspecteren van bruggetjes (vooral de bruggetjes die bij de oorspronkelijke keienwegen horen) had resultaat, daaronder troffen we menig vleermuis aan. Spectaculair was het tellen van een kolonie Europese bulvleermuizen. Vlak bij onze uitvalsbasis was een kolonie van deze soort bekend. Enkele tellingen leverden een totale schatting van ca. 200 dieren in deze kolonie op. In het gehele gebied is de bosvleermuis aanwezig.

Live-traps bleken ineffectief om een desman te vangen, ook al stonden ze pontificaal in zijn leefgebied.

Foto: Jan Buys

Een deel van het kamp klaar voor een live vliegshow: het uitvliegen van een kolonie Europese bulvleermuizen. Foto: Jan Buys

Andere beesten

We wisten niet zo heel veel toe te voegen aan de kennis over de grote zoogdieren, zoals de wolf. De hitte en de op (vleer)muizen ingerichte dagindelingen beperkten de mogelijkheden om met lange wandelingen er op uit te trekken op het meest geschikte moment (schemering). De sporen en uitwerpselen die we vonden van wolf en otter bevestigden het reeds bekende beeld.

De laatste jaren besteedden we meer consequent aandacht aan enkele groepen insecten: dagvlinders en libellen. Zo ook dit kamp, dat veel nieuwe informatie opleverde. Dat was niet zo verwonderlijk, omdat er van het gebied vrijwel niets bekend was. Leuke soorten waren de bronslibel, de behoorlijk talrijke bronlibel, de schemerlibel, de grote tanglibel en nog een kleine twintig andere libellensoorten. Vlindersaars kwamen ruim aan hun trekken met blauwtjes in allerlei verschijningsvormen, koningspages, Spaanse dambordjes en zo meer.

Voor de liefhebbers van kruipend gedierte waren onder andere de goudstreepsalamander en de hazelskink waar te nemen. De gewone padden waren, zoals altijd in warme landen, ongebruikelijk groot.

Tevreden huiswaarts

In dit kamp zijn we er in geslaagd om vrijwel alle waarnemingen al in een database te hebben staan op het moment van opbreken, een unicum. Alleen de waarnemingen van de laatste avond (de laatste vleermuiskolonies werden afgevangen of geteld) moesten er nog in. Dit dankzij de meegesleepte apparatuur: laptop, gps etc. De kans dat we de inmiddels ingezette trend van snelle verslaglegging hiermee voortzetten is dus groot.

Voorzien van weer nieuwe ervaringen en gewapend met nieuwe kennis keerden allen huiswaarts.

Jan Buys

Giften

Behalve via een lidmaatschap kunt u de VZZ ook steunen door middel van schenkingen. De afgelopen maanden ontving de VZZ bijvoorbeeld een gift van de heer Hermans uit Langbroek. Het betrof een bedrag van 2.500 Euro. Het bestuur is de heer Hermans hiervoor erg dankbaar.

Wilt u ook een schenking aan de VZZ doen, dan kan dat door overmaking van uw gift naar rekeningnummer 203737 van de Postbank (Nederland) of naar rekeningnummer 000-1486269-35 van de Postcheques/Bank van de Post (België), onder vermelding van 'gift'.

Giften tot 3.675 Euro per twee jaar per persoon zijn voor de VZZ vrij van schenkingsrecht (belastingafdracht).

In memoriam Fons Smulders

Op dinsdagochtend 10 juni 2003 overleed Fons Smulders in zijn huis in Valkenswaard. Fons was negen jaar lang, van 1993 tot 2002, bestuurslid van de VZZ. Ik weet niet meer wie hem daarvoor had voorgedragen, maar het was de tijd dat de VZZ de stap maakte naar het uitvoeren van betaalde opdrachten: naast het egelproject van de Dienst Weg- en Waterbouwkunde van RWS stonden het monitoring-programma Nederlandse zoogdieren, de inventarisatie van de Noordse woelmuis in Noord-Holland en de samenstelling van de Rode Lijst Nederlandse zoogdieren op stapel. De VZZ had in Utrecht eigen kantoorruimte gehuurd en ging verplichtingen aan, die bij mislukking ernstige financiële consequenties voor de vereniging konden hebben. Het was daardoor ook de start van de discussie, of de extern gefinancierde verplichtingen niet in een aparte rechtspersoon moesten worden ondergebracht. Een discussie die wellicht dit jaar pas zal worden afgerond.

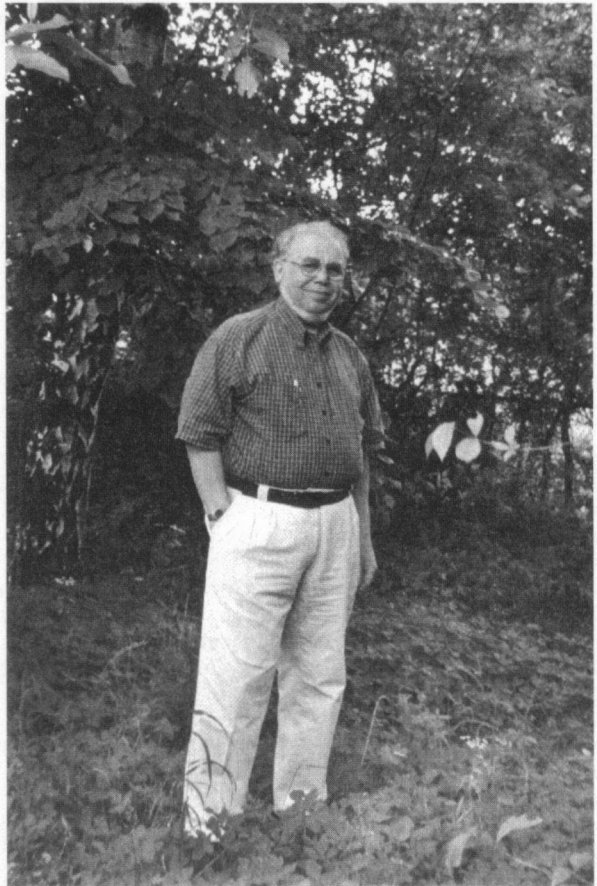
Fons had, in zijn functie van bestuurslid van de KNNV, de besluitvorming daar over de zelfstandiging van de KNNV-uitgeverij meegemaakt en zijn ervaringen daarmee leken van belang te kunnen zijn voor de VZZ. Een nadeel was mogelijk dat Fons in Valkenswaard woonde, wat het bijwonen van avondvergaderingen in Utrecht bezwaarlijk maakte. Daartegenover stond dat Valkenswaard dicht bij de Belgische grens ligt en dat een geboren en getogen Brabander wellicht een goede brugfunctie kon vervullen tussen het bestuur en de activiteiten in Vlaanderen. De afstand Valkenswaard-Utrecht bleek inderdaad een handicap en Fons moest de vaak uitlopende vergaderingen veelal vroegtijdig verlaten, maar hij liet nimmer verstek gaan. Het illustreerde zijn hoge mate van plichtsgetrouwheid. Dat hij geen grote

rol kon spelen m.b.t. de activiteiten in Vlaanderen, kon hij niet helpen. Later heeft hij zijn contacten verlegd naar de Vleermuiswerkgroep - vleermuizen hadden altijd al zijn bijzondere aandacht - en de Werkgroep Zoogdierbescherming.

Fons hechte veel belang aan duidelijke, vastgelegde structuren. Hij werd dan ook al direct betrokken bij de herziening van de statuten van de VZZ. Van hem was ook het idee om een jaarboekje uit te geven. De uitvoering daarvan bleek een groot succes en met grote volharding heeft hij daarvan gedurende zijn hele bestuurstijd de redactie gevoerd. De laatste jaren werd hij daarin bijgestaan door Han Sluiter. De layout werd aanvankelijk verzorgd door Albert Oldenhof, later door Fons' zoon

Michiel. Een algemene voorjaars-ledenvergadering zonder toegezonden Jaarboek is nu niet meer denkbaar.

Fons was een voorstander van duidelijke afspraken, waarvan hij verwachtte dat een ieder zich daar ook aan hield. Met betrekking tot de beide bladen Zoogdier en Lutra was hij dan ook een warm voorstander van redactiestatuten en -protocollen die er borg voor moesten staan dat de beide tijdschriften op tijd zouden verschijnen. Het tragische daarbij was dat hij in theorie groot gelijk had, maar dat in een vereniging waar heel veel drijft op de inzet van vrijwilligers, klussen makkelijker strak te plannen zijn dan volgens een strak schema uit te voeren. Fons had het daar, resultaatgericht als hij was, vaak moeilijk mee, wat soms tot haast onoplosbare conflicten leidde. Fons trok zich dat erg aan, want hij was ook een

erg gevoelig en kwetsbaar mens. De laatste jaren van zijn bestuursperiode leed Fons aan prostaatanker. Hij maakte daar geen geheim van en deed, desgevraagd, uitgebreid verslag van het verloop van zijn ziekte en zijn reageren op de medicaties. Hoewel zijn energie afnam, ging hij onverdroten door met zijn werk. Zijn emotionele gevoelens dekte hij af met een flinke laag rationalisatie. Alleen zijn zorg over zijn vrouw Netty,

die door een auto-ongeluk zo afhankelijk van zijn zorgen was geworden, liet hij doorklinken. Voor Fons kwam zijn sterven niet onverwacht. Hij regelde zoveel mogelijk zijn afscheid van zijn aardse leven, waarbij ook het opzeggen van zijn lidmaatschap van de VZZ hoorde. We verloren in hem een heel betrokken lid.

Sim Broekhuizen

Eikelmuisweekeind 2003 17, 18 en 19 oktober

In dit najaar heeft de VZZ twee veldweekeinden gepland, waarin de eikelmuis centraal staat; het tweede weekeind staat gepland in oktober.

Zoals bekend komt de eikelmuis van oudsher in Nederland alleen in Zuid-Limburg voor. Sinds een aantal jaren zijn er echter ook meldingen van eikelmuisen uit Zeeuws-Vlaanderen, waar de soort zich vanuit het gebied rond De Panne (België) schijnt te hebben gevestigd.

In tegenstelling tot Zeeuws-Vlaanderen, waar de eikelmuis zich dus schijnt uit te breiden, is de situatie in Zuid-Limburg onzeker. De laatste tien/vijftien jaar zijn er steeds minder meldingen van eikelmuisen en de provincie Limburg heeft dan ook besloten dat onderzoek naar het voorkomen van eikelmuisen gewenst is, ten einde een beschermingsplan voor de soort te kunnen opstellen. De VZZ is gevraagd het project 'De bescherming van de eikelmuis in Limburg' uit te voeren, dat uiteindelijk de vragen: "Waar komt de eikelmuis voor in Limburg?" en "Op welke manier valt de eikelmuis te beschermen?" moet gaan beantwoorden. In het kader van dit project is in een vijftal gebieden een groot aantal eikelmuis kasten

(aangepaste vogelnestkasten) opgehangen, die volgens een bepaald schema gecontroleerd worden.

Als aanvulling op dit onderzoek wil de VZZ, naast de controle van de eikelmuis kasten, ook eikelmuisen in andere gebieden proberen aan te tonen. Uit delen van het Savelsbos, rond Cadier en Keer en uit gebieden langs de Geul, etc, zijn uit het verleden waarnemingen van eikelmuisen bekend. Een aantal van deze gebieden is geselecteerd, om met behulp van meerdere methoden op eikelmuisen te 'inventariseren': inloopvalten, haarvallen, loopsporen, vraatsporen, geluid, etc.

Voor het weekeind hebben we ruimte voor maximaal 20 personen (uitbreiding is eventueel mogelijk door extra mensen te laten kamperen). Standplaats is Sint Geertruid, waar geslapen en gegeten wordt in een zogenaamde 'groepsaccommodatie', voorzien van woonkamer, keuken, bedden en badkamer met douche, toilet en wastafels. Accommodatiekosten per persoon voor het hele weekeind (uitgaande van 20 personen): 19.40 euro. Eten en drinken wordt centraal geregeld; kosten worden hoofdelijk omgeslagen.

Lidmaatschap voor het leven

In plaats van een gewoon lidmaatschap kunt u ook lid voor het leven worden. Door een eenmalige storting van 680,67 Euro is dit eenvoudig te realiseren. Leden die al tien of meer jaar lid zijn kunnen een korting krijgen. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het bureau van de VZZ. Het geld komt ten goede aan het Zoogdierfonds.

Algemene Leden- vergadering

De volgende algemene ledenvergadering wordt gehouden op 22 november.

Prominent op de agenda zal de structuur van de vereniging en de relatie met het bureau staan. Nadere informatie volgt, maar zet de datum vast in uw agenda.

Iedereen die zin heeft om met ons mee het veld in te gaan om eikelmuisen te vinden, willen we graag uitnodigen zich op te geven bij:

Dick Bekker
VZZ
Oude Kraan 8
6811 LJ Arnhem
026-3705318/3704301
dick.bekker@vzz.nl

of

Walther van der Coelen
IKL
Postbus 154
6040 AD Roermond
0475-386430/386442
w.vandercoelen@ikl-limburg.nl

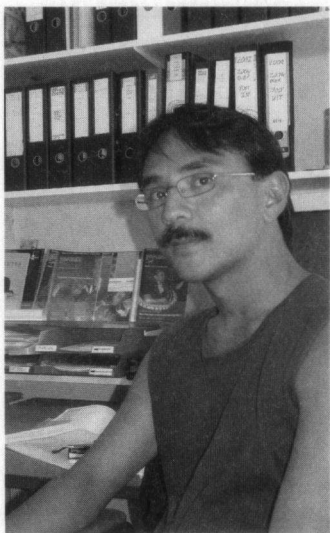
Internationaal beversymposium in Nederland

Van 13 tot en met 15 oktober 2003 wordt in Arnhem het derde Europese beversymposium gehouden. Dit symposium is tevens het tweede Euro-Amerikaanse beversymposium. In drie dagen tijd passeren allerlei beverzaken de revue. Er worden onder andere praatjes gehouden over de invloed van de bever op ecosystemen, monitoring en management van beverpopulaties en dieetkeuze van bevers. Daarnaast zullen

enkele tientallen posters worden opgesteld waarop onder andere wordt weergegeven hoe het met de populaties in de verschillende landen is gesteld. Inmiddels hebben zich 105 deelnemers opgegeven uit 22 landen.

Op de website van de VZZ staat meer over het symposium: www.vzz.nl/beaversymposium. Belangstellenden voor deelname kunnen zich opgeven bij v.dijkstra@vzz.nl.

Steve Geelhoed

Atlantic Seabirds, het tijdschrift van de Nederlandse Zeevogelgroep en The Seabirdgroup uit Groot-Brittannië, en redactielid van Fitis, het blad van de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. Deze werkzaamheden als vrijwilliger zijn prima te combineren met activiteiten voor zijn eigen onderzoeksbureau BFO Bureau Fauna Onderzoek.

“Ik ben in 1990 afgestudeerd als milieuhygienicus aan de Landbouwniversiteit Wageningen, met afstudeerrichtingen Natuurbeheer en Dieroecologie. Na mijn studie heb ik gewerkt bij verschillende ‘groene’ onderzoeksafdelingen van de waterleidingbedrijven in de duinen tussen Noordwijk en Schoorl. De laatste in de reeks was het PWN, waar ik betrokken was bij een grootschalig onderzoeksproject naar de ecologie van de vos in het Noordhollands Duinreservaat. Drie interessante jaren, waarin mij veel duidelijk werd over het wankele evenwicht tussen vossen, onderzoekers en hun omgeving. Tijdens de eindfase van dit project heeft een aantal vossenonderzoekers de stap gezet om eigen baas te worden. Heerlijk die zelfstandigheid, flexibele werktijden, etc., etc.”

“Het blijft een leuke uitdaging om ondanks (verstreken) dead-

Regelmatig stellen nieuwe medewerkers bij het VZZ-bureau zich in Zoogdier aan u voor. Deze keer is het de beurt aan iemand met een bijzondere band met ons blad.

Steve Geelhoed is sinds 18 augustus in dienst van de VZZ. Hij houdt zich één dag per week bezig met de eindredactie van Zoogdier. Daarnaast zal hij inzetbaar zijn voor de redactie van Lutra.

De overige dagen van de week is hij o.a. eindredacteur van

lines, wijzigingen op het laatste moment en andere ongemakken een goed ogend en lezenswaardig tijdschrift te laten verschijnen. Een inhoudelijk interessant Zoogdier moet met bijdragen van al die zoogdiërmensen in Nederland én België de komende jaren toch zeker lukken.”